

FRIED ISTVÁN

Irodalomelméleti/történeti indulások

Rimbaud-nak, a „kölyök-Shakespeare”-nek legközelebbi prózaverse a *Départ*, amely kezdést éppen úgy jelent, mint elindulást, használja a sportnyelv is amolyan 'start' értelemben. A *Színvázlatok* gyermekifjú szerzője ennek a kiszakadásnak, útnak indulásnak eufóriáját önti (majdnem) ritmikus prózájába, arányos bekezdésekkel szabdalva retorizált beszédébe. Az új felé nyitás-„startolás” immár nem a baudelaire-i modernitás felhangjaival, hanem az egymástól távoli jelentéseknek a költészet mágiája (a szó alkímia) révén történő összekapcsolásával, szinesztéziás képzetekkel hitelesítődik.

Az irodalomelméleti indulások, váltások, „kezdések” többnyire nem ily drámaiak, jóllehet (például H. R. Jauss programtanulmánya) heves tagadásban, megsemmisítő bírálatban, „anomáliák” kipécézésében jelesked(het)nek. Kiváltképpen ma, amikor régebbi típusú „monológikus”-nak bélyegzett beszédmódokat az önmagára, önnön gondolkodására és gondolati futamaira, nem egyszer (nyelv)játékos előadására reflektáló, máskor önnön bizonytalanságát a bizonytalanságban ejtéssel kompenzáló modor próbálja fölvaltani; s miközben haláljósálatok rémítgetnek (a szubjektum halálától a szerző haláláig, a történelem végétől az irodalom végéig), egyre újabb törekvésnek vagyunk a tanúi, amelyek az irodalomtudományos beszédmód hatókörét, érvényességét kitágítanák, és a jelenkor szinte valamennyi, irodalommal bármi módon érintkező jelenségét belefoglalnák abba az értelmezési keretbe, amelyben eddig jórészt vagy kizárólagosan irodalminak mondott művek analizáltak. Az a fajta irodalomtudományos Gesamtkunstwerk (összművészeti alkotás), amely szorgosan kölcsönöz a nyelvészettől, a pszichológiától, a szubjektumelmélettől, vagy éppen újhistorizmusként deklarálják, valójában az irodalom(tudomány) önvédelmi reflexe, a radikális pluralitásként elgondolt posztmodern vízió irodalomkritikai leképződése. Annyi tetszik bizonyosnak, hogy új irodalmi alkotásokról már aligha lehet a régi módon érdemlegeset mondani, és a régebbi meg még régebbi alkotások is megújulnak, ha nem az elunt módon olvassuk őket, hanem vállalva maiságunkat és legmaibbságunkat, eszerint eleve *újra*-olvassuk őket.

Örvendetes, hogy egyre több egyetemi városban akadnak, sőt: vannak olyan értelmező közösségek és oly értelmező egyéniségek, nem kevesen az idézett Rimbaud-mű életkori évszámát aligha meghaladó korosztályból, akik maguk elé téve angol, francia, német és magyar szerzők, poéták, irodalomtörténészek, irodalombölcseleők és regényírók műveit, föllelik ez újra-olvasás örömét, a maguk módján (immár nemcsak olvasnak, hanem) írnak (is). Tanulmányokat, recenziókat, olvasmány-beszámolókat. A cél mindenképpen az értés, amely megértése másnak, miközben ott munkál az ön(meg)értés buzgalma. Az ismertetés sem lecke-fölmondás, hanem válogatás, a kritika nem szemlélés, hanem értékelés, a tanulmány pedig nemegyszer az újfajta olvasási, tehát értelmezési lehetőség kísérlete. S mert a vállalt feladat ily összetett, ennyiféle, ennek következtében a beszédmód változatos, a szigorúan szaknyelvi előadástól az oldottabb, a tárgyyszerűen higgadt mondatfűzéstől a játékosabb írásig: mindegyik fogalmazás jogosult, elfogadható, a választott területhez illő.

Ha a keresés kultúránk, irodalmaink egyik alap-motívuma, lényegi helyzete, ne csak az irodalom kísérletezőit, hanem az irodalomról, az irodalomtudományról szólók kutatásait is lássuk meg; figyeljünk föl arra, hogy egy új nemzedék friss szavaival igényli a meghallgattatást; a szabadság–rend–játék triádja jelentkezett általuk, olyan műhelymunkáról van szó, amelyben helyet kaptak egymást máshol talán tagadó, mindenestre nem csekély kétkedéssel fogadó *diszkurzusok*, a munka során azonban az egymást akceptálás nemes gesztusaitól kísérve formálódtak tovább. „Indulás az új érzés és az új zaj felé.” (Rimbaud)

HEGYI PÁL

Az olvasás rettenete

„Nem kell félnetek: jó lesz.”

János, esztergomi érsek

Az olvasó, aki joggal vár magyarázatot a címben rejlő fenyegetésre, még inkább feljogosítva érezheti magát, hogy visszautasítsa az egykori egyházi főméltóság szavaiban rejlő biztatást – végül is ne nyugtatgassa őt itt senki, mikor még csak meg sincs ijedve. S jól teszi, ha így érez: végtére is számtalan szebbnél szebb bizonyítékát találhatjuk annak, hogy az olvasó teljességgel ura helyzetének. Elég, ha levelező partnert keresve felütjük valamely idevágó profilú magazin *penfriend* rovatát, s már ilyen felületes tájékozódás után is azt kell tapasztalnunk, hogy embertársainkra a zenehallgatást és a filmnézést megelőzve az olvasás szeretete a legjellemzőbb. Néhány egyedi, illetve műfaji kivételtől eltekintve tehát olvasni leginkább szeretünk, nem pedig félünk. Ahogy az életszeretettel szemben nem találjuk párját, az életfélelmet, úgy láthatóan az olvasás rettenetét sem kereshetjük az olvasás aktusán kívül, mert aki fél olvasni, az nyilvánvalóan nem is teszi. Magától adódó közhely, hogy vonzódás és taszítás az olvasásban kibomló szerelem kettős száron csüngő gyümölcse: mindez azonban éppen hogy elmentmondani látszik annak a szándékunknak, hogy e két viszonyrendszer közül bármelyiknek is – hát még éppen a kevésbé szimpatikus *rettenetnek* – különös fontosságot tulajdonítsunk. A fülön függő cseresznyepár egyike feketéllőn hívogat, édes zamatával egyre csak csábít, ám azonos töről fakadt társa már undok és kukacos – hulljon hát a férgese. De vajon ki tudná megmondani, hogy hol áll meg?

Bevallhatjuk, nem is titkolt szándékunk annak bizonygatása, hogy az olvasás szeretetét fortélyos félelem igazgatja, hogy elválaszthatatlan a jelenlét, a Másik és az élvezet elvesztésétől való félelemtől, így a kedves gyümölcs-hasonlatot elkerülhetetlenül le kell váltania valamilyen illő tiszteletet parancsoló és szikár parabolának.

A nyelvnek – legalább is egy időre – azért is szigorodnia kell, mert félő, hogy az eddig leírt és eztán leírandó mondatok feltételezte metapozíció erősen kérdéses, hogy minden pontján az, s ha valaki megpróbálná a kérdőjelként kigyózó sárkánynyakról levágni a fejet, rögtön kettő tekeredne elő a vágás helyéről. Ijesztőnek tűnik, hogy